

Саша С. Чорболоковић
Универзитет Сингидунум Београд
Студијски програм Англистика
scorbolokovic@singidunum.ac.rs

Стручни рад
УДК: 373.34.016:811.163.41
УДК: 371.321.8
DOI: 10.19090/MV.2023.14.37-56

МОГУЋНОСТИ УПОТРЕБЕ ЛАПСУСА И ДОСЕТКИ У НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ У СТАРИЈИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ¹

АПСТРАКТ: Рад се бави разматрањем могућности употребе лапсуса и досетки у настави. Основни циљ рада је да покаже где и како се лапсуси и досетке могу користити на часовима Српског језика и књижевности. Задачи рада су следећи: указати на разлику између лапсуса и досетки, навести основне критеријуме за њихов избор, показати како се вербални хумор у њима постиже и предложити њихову сврсисходну употребу у настави. Лапсуси су случајне, спонтане грешке, а досетке су циљано смишљени одговори. Хумористички и сатирички ефекат у њима најчешће се заснива на неподударности, нескладу и бисемичности језичког исказа. Пример је репрезентативан уколико је повезан са наставним градивом, занимљив, актуелан, контекстуализован и примерен узрасту ученика и школи. Лапсуси и досетке могу се користити као примери за уочавање или примену језичке појаве, илустрацију књижевнотеоријског појма, разјашњење значења архаичне речи или позајмљенице, мотивација за читање дела или као основа за писање хумористичке дијалогске ситуације, лингвометодичког предлошка, подстицај за цртање стрипа или формулисање различитих типова питања.

Кључне речи: вербални хумор, лапсус, досетка, бисемичност, настава, српски језик.

---

¹ Рад представља завршни део, незнатно измењен, докторске дисертације под називом *Хумористички дискурс у настави српског језика и књижевности у вишим разредима основне школе*, која је одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду, 27. 11. 2019. пред комисијом у саставу: проф. др Милош Ковачевић, проф. др Весна Ломпар и проф. др Вељко Брборић (ментор). На основу рада осмишљена је и реализована и радионица *Како се лапсуси и досетке могу користити у настави српског језика и књижевности* за наставнике српског језика и књижевности у основним и средњим школама у оквиру 63. Зимског републичког семинара на Филолошком факултету у Београду 2022. године.

USING LAPSES AND WITTY REMARKS IN TEACHING SERBIAN IN SENIOR GRADES OF ELEMENTARY SCHOOL

ABSTRACT: This paper addresses the usage of lapses and witty remarks in the teaching process intending to show when and how to integrate them in teaching Serbian to senior grades of elementary school. The paper aims to: differentiate between lapses and witty remarks; illustrate the main criteria for their selection; show some techniques which could lead to verbal humour; offer some suggestions regarding effective usage of lapses and witty remarks in the classroom. While lapses represent occasional verbal flaws, witty remarks are consciously formulated answers. Humorous effect that such expressions may lead to usually stems from irregularities, lack of agreement or bisemy of language material. Any such material, should we want to use it in the classroom, should be modified so as to become contextualised, interesting and applicable to the subject matter, as well as the group of students addressed. We can use lapses and witty remarks in several ways – to illustrate a new concept; independently to point to a phenomenon; to interpret the meaning of an archaic word or loanword; to motivate students to read; to inspire the writing of humorous dialogues, an introduction to a new methodological technique, a comic book or new types of assessment tasks.

Key words: verbal humour, lapse, witty remark, bisemy, teaching, Serbian.

1. УВОД

Од савремене наставе српског језика и књижевности очекује се да буде активна, интересантна, креативна, да садржи елементе игре, да хумор предлаже као средство за активирање пажње и интеракције, поспешивање комуникације, ублажавање стреса, олакшавање памћења, као и охрабривање ученика да учествују на часу (Луковић 2010: 77). Све наведене предности хумора у нашој наставној пракси нису препознате, прихваћене, па самим тим ни имплементирани.

Иако хумор доприноси бољој атмосфери за рад, умањује могућност да се појаве проблеми са дисциплином (Prodromou & Clandfield 2011: 35), подстиче креативност ученика и доприноси да учење буде „перцептивно дубље и доживљајно снажније” (Сузић 1998: 355), у нашим школама и даље остаје као недовољни или пак неплански коришћен ресурс при обради садржаја, вежбама или утврђивању градива. У програмским подручјима/областима предмета Српски језик и књижевност хумор је различито заступљен. Неизоставно је његово регистровање и тумачење при интерпретацији књижевних дела хумористичке садржине, па и свих

хумористичних одломака у књижевности². У области Језичка култура факултативно је присутан јер хумористичка тематика или духовито исказивање ставова, мишљења, могу бити основа говорних, али и писаних вежби, писмених и домаћих задатака, што зависи од самих ученика, али и подстицаја наставника. Што се тиче наставе граматике, хумор се јавља више спонтано и успутно, него што је његова функционална употреба испланирана са унапред припремљеним примерима који би се користили као лингвометодички текст при усвајању или утврђивању одређене наставне јединице³.

Предмет овог рада је разматрање могућности употребе лапсуса и досетке у настави. Основни циљ рада је да покаже где и како се лапсуси и досетке могу користити на часовима Српског језика и књижевности. Задаци рада су следећи: указати на разлику између лапсуса и досетки, навести основне критеријуме за њихов избор, показати начин на који се смехотворни ефекат (вербални хумор) у примерима лапсуса и досетки постиже и дати конкретне предлоге који се сврсисходно могу употребити у настави.

2. РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ ЛАПСУСА И ДОСЕТКИ

Лапсуси⁴ и досетке разликују се по начину настајања. Лапсусе дефинишемо као грешке које настају случајно и спонтано, а досетке су циљано

---

² Уочена различита заступљеност хумора у програмским подручјима и употреби у наставној пракси, као да је пресликана из секундарне литературе. Свеобухватнији су и садржајнији прикази у монографијама (радовима) које се баве овом проблематиком у књижевности него у осталим областима српског језика (уп. Бајић 2008, Јањић 2008, Кликовац 2009).

³ Један од првих уџбеника у коме се вицеви јављају као методички полазни текст за усвајање новог градива је Кликовац 2010. Ауторка је ову праксу наставила и у каснијим уџбеницима.

⁴ Има и другачијих приступа одређењу лапсуса. *Енциклопедијски речник модерне лингвистике* Дејвида Кристала у оквиру одреднице лапсус, тј. омашка, наводи да лапсуси нису произвољни и да нису напросто грешке у артикулацији, већ су последица неисправног нервнoг програмирања. Фројд у оквиру своје теорије психоанализе лапсусе тумачи као последицу убацивања несвесних токова мисли у свесну говорну радњу, а често су повезани са скривеним жељама говорника. С тим у вези посебно су значајна испитивања менталног лексикона која су последњих година врло актуелна. В. шире у: Ердељац 2009: 39–60 и Драгићевић 2007: 43–53. Код нас се питањем менталног лексикона успешно бавио психолингвиста Александар Костић (Костић 2004), а значајан допринос дали су и Предраг Пипер, Рајна Драгићевић и Марија Стефановић (Пипер и сар. 2005).

смишљени одговори или коментари који се користе како би се оставио добар утисак, неко вербално надмудрио или пак прекинула нека напета ситуација. Дакле, свака досетка настаје као нечија свесна намера да се поигравањем формом или значењем оствари смехотворни ефекат (хумористички и сатирички). Зато је сваки такав пример одлика нечије духовитости, виспрености и језичке креативности и оригиналности. Наведену разлику између лапсуса и досетке најбоље потврђују упоредни примери из табеле која следи:

Лапсус	Досетка
Наставница: „Децо, у току полугодишта треба да имате бар четири јединице!” (уместо оцене)	Наставница: „Давиде, много су ти шарене оцене, не знам шта ћу да ти закључим?” Давид: „Наставнице, па Ви их пишете једном бојом!”

Табела 1. Разлика између лапсуса и досетке

Оба примера илуструју уобичајену школску ситуацију у вези са оцењивањем. У првом случају реч је о грешци која се поткрала приликом подсећања наставника да сви ученици по *Правилнику о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању* морају имати четири оцене у полугодишту да би им се извела закључна оцена. Други пример представља духовити коментар ученика, свесно смишљен на констатацију наставника о тешкоћи приликом извођења његове закључне оцене.

3. СМЕХОТВОРНИ ЕФЕКАТ У ЛАПСУСИМА И ДОСЕТКАМА

Смехотворни (хумористички и сатирички) ефекат у лапсусима и досеткама најчешће се заснива на неподударности, нескладу и бисемичности језичког исказа. Бисемичност може обухватити све језичке нивое, па се на основу тога могу издвојити различити типови – фонолошка, морфолошка, синтаксичка и лексичка. До сада у српском језику двосмисленост није проучавана систематски: предмет је неколико посебних расправа, односно њихових сегмената (Поповић 1978, Ковачевић 1994, Бугарски 1996: 216–220, Поповић 2004: 228–232, Ивић 2006, Ковачевић 2011, Чорболоковић 2013: 397–408). О теми двосмислености највише је писано у оквиру нормативне стилистике и науке о књижевности. Нормативисти је негативно одређују као стилску погрешку приликом писања или грешку у говору коју треба отклонити како би се избегли могући неспоразуми и недоумице у комуникацији (Николић

2002: 87–89, Шипка 2008: 112–119). „У науци о књижевности двосмисленост је сврсисходна (интенционална) јер обогаћује значење текста, па на њој почива низ стилских фигура или књижевних текстова [...]” (Поповић 2007: 164–165).

Врло детаљан приказ двосмислености дала је и Радмила Ђорђевић у својој докторској дисертацији (Ђорђевић 1979). Наиме, иако се ауторка бави синтаксичком двосмисленошћу у енглеском језику, њена дисертација је значајна јер на једном месту даје сажет преглед научних дисциплина које проучавају бисемичност, различите приступе у њеној анализи, као и различите класификације у литератури. Од новијих радова треба издвојити докторску дисертацију Дијане Продановић Станкић. Ауторка у оквиру анализе језичких и ванјезичких аспеката вербалног хумора у конверзацији у енглеском и српском језику из когнитивнолингвистичке перспективе говори и о двосмислености (Продановић Станкић 2016: 74–82), преузимајући поделу двосмислености на структуралну и прагматичну, коју предлаже Ross 1998: 8 (наведено према Продановић Станкић 2016: 76). Структурална двосмисленост може се јавити на различитим језичким нивоима: фонолошком, графолошком, морфолошком, лексичком или синтаксичком, док се прагматична односи на различите начине поигравања значењем које имају нека лексема или израз у датом контексту. Поред познавања контекста, за прагматичну двосмисленост важна су и перспектива казивача (ученик, наставник) и континуирано праћење иновирања лексичког фонда српског језика (уплив нових англицизама, стварање нових жаргонизама и сл.).

4. ОСНОВНИ КРИТЕРИЈУМИ ИЗБОРА ЛАПСУСА И ДОСЕТКИ

Употреба ученичких досетки и лапсуса мора бити промишљена, одмерена и функционална. Да би се дошло до репрезентативних примера за одређени час, морају се поставити, а потом и поштовати, неки општи критеријуми процене. Имајући у виду све чиниоце битне за наставу, издвајамо и дефинишемо пет критеријума: повезаност са наставним градивом, занимљивост, актуелност, целовитост, примереност узрасту ученика и школи.

4.1. Повезаност са наставним градивом

Сваки пример треба повезати са наставним садржајем који се обрађује или утврђује. Он мора бити илустрација или основа његовог лакшег објашњења, усвајања или утврђивања.

а) Одређене групе сугласника по месту творбе лакше се могу запамтити употребом смислених реченица у којима свака реч почиње једним од сугласника. Као илустративни пример и подстицај за усвајање, али и писање и састављање нових могла би бити следећа досетка:

Наставник: „Алвеоларни сугласници су Р, Л, Н.”

Никола: „То се бар лако памти: реално леп Никола!”

Уколико се један исти пример може употребити у више програмских области Српског језика и књижевности или тема, онда је и његова репрезентативност већа.

б) Приликом обраде правилног писања личних заменица може се скренути пажња на чињеницу да се српски језик разликује од енглеског, где се лична заменица првог лица једине увек пише великим словом:

Наставник: „Личну заменицу *ја* никада не треба писати великим словом као у енглеском језику.”

Ученик: „Не брините, немамо ми баш толико високо мишљење о себи!”

Други пример се може користити и у морфологији приликом обраде личних заменица.

4.2. Занимљивост

Примери морају осликавати неки занимљив тренутак, ситуацију из школског живота (усмено одговарање, писана провера на часу, одмор, екскурзија, излет...) који је ученицима искуствено близак и познат јер су у њему били активни учесници или посматрачи (сведоци).

Многе комичне ситуације са часа сведоче о вербалном надмудривању ученика које делује занимљиво, нарочито ако постоје скривене симпатије међу ученицима или намера да се остави леп утисак, изазове смех и створи пријатна и опуштена атмосфера:

Одређујући падеж у реченици *Заљубио се у њу*, ученик каже: „У њу је акузатив”.

Једна од ученица: „Нисам чула, можеш да поновиш.”

Ученик се надовезује: „Ма чула си него хоћеш да потврдим пред свима!”

Мењајући глагол *јести* у футуру II, ученик погрешно каже: „Ја будем јео, ти будем јео...”

Други истог тренутка додаје: „Еј, полако, има још гладних, и ми смо, ниси само ти!”

Оба примера могу наћи место у настави језика, први у синтакси и морфологији, а други у морфологији.

4.3. Актуелност

Рецепција је повезана са актуелношћу примера. Будући да се хумор временом мења, врло је важно изабрати примере који су актуелни и ученицима разумљиви. На основу тога закључујемо да многи хумористички примери имају свој век трајања и употребе:

Када су видели грамофонску плочу, неколико првака зачуђено је рекло: „Колики ЦД!”

Може се рећи да је наведени пример архаичан, јер нове генерације ученика не користе грамофон и плоче. Некада је ово био распрострањени носач звука, а данас је само присутан код истинских заљубљеника и колекционара.

4.4. Целовитост

Примери морају бити целовити и тематски заокружени (контекстуализовани). Веома је важно да се могу самостално употребити као полазни текст или предложак. То је најчешће минимални везани текст који се састоји од две реченице у дијалошкој форми (питање и одговор):

Наставник: „Да ли имате идеале?”

Ученик: „Имамо, шта год то значило.”

Наведена досетка је мотивационо добар увод у објашњење значења речи *идеали* приликом тумачења песме *Светли гробови* Јована Јовановића Змаја.

4.5. Примереност узрасту ученика и школи

Критеријум примерености може се двојачко посматрати: у образовном и васпитном погледу. Образовни аспект подразумева избор адекватног примера сходно школском узрасту (особености, могућности, предзнање ученика) и наставним садржајима прописаних програма наставе и учења за одређени разред:

Наставница: „Ставите зарез.”

Ученик: „Наставнице, ја сам ставио запету.”

Библиотекар: „Часопис враћаш за недељу дана.”

Првак: „Је л' може за седам дана?”

За разлику од досетке наведене у претходном критеријуму, која се не би нашла у корпусу примера за млађе разреде, оба ова примера би, због своје једноставности и очигледности, била сигурно уврштена, што само потврђује узрасну разлику о којој се мора водити рачуна.

Васпитни аспект примерености односи се на прикладност примера за школску обраду. Употреба хумора на часу подразумева постизање циља учења без увреде било ког појединца, учесника наставног процеса. Дакле, примери морају позитивно васпитно деловати на ученике. Не смеју имати неку негативну конотацију или изазвати негативне асоцијације, послужити за етикетирање или садржати елементе дискриминације. Увредљивом и потцењивачком хумору нема места у учионици.

Наставник: „Вероватно сад мислите да сам бабарога!”

Ученик: „Не, наставниче, то мисле наши родитељи!”

Наставник: „Децо, ово је ваша другарица!”

Ученик: „Како може да нам буде другарица кад је први пут видимо.”

Описани критеријуми се не раздвајају већ здружено примењују, а условљени су хумором као дидактичким и едукативним средством које треба да допринесе унапређењу рада сваког наставника и још шире саме наставне праксе. Наставник треба успешно да испланира његову употребу, да се добро припреми

за час, како би се постигли жељени исходи. Зато сваки пример лапсуса или досетке, који ће бити коришћен на часу, мора задовољити свих пет критеријума.

5. ФУНКЦИОНАЛНИ ПРЕДЛОЗИ ЗА КОРИШЋЕЊЕ ЛАПСУСА И ДОСЕТКИ У НАСТАВИ

Лапсуси и досетке се у настави могу користити на два начина:

1. сами по себи као примери за уочавање или примену неке језичке појаве, илустрацију неког књижевнотеоријског појма, разјашњење значења неке архаичне речи или позајмленице, мотивација за читање неког књижевног дела;
2. као основа за писање одређене хумористичке дијаложке ситуације, лингвометодичког предлошка, подстицај за цртање стрипа, или формулисање различитих типова питања.

5.1. Употреба стрипа у настави

Стрип као кратка ликовно-литерарна форма (вербо-визуелни медијум) може бити врло ефектно и ефикасно средство у наставном процесу, нарочито уколико се тематски и контекстуално повеже са школским животом. Јунаци и ситуације блиске деци, занимљиви кратки хумористички дијалози уписани у облачиће могу бити корисни и за учење, усвајање нових наставних садржаја или утврђивање већ обрађених садржаја. Иако је у досадашњој наставној пракси стрип био чешћи у књижевности (нпр. најпознатији су стрипови Ђорђа Лобачева), стрип се може користити и у настави језика: као најавна одређене теме из језика, као врло функционална илустрација или пример језичке појаве. Стриповима се остварује привлачење пажње ученика, подстицање на размишљање, уочавање одређене језичке појаве, а онда и њено лакше разумевање и памћење. Осим образовне, хумористички стрипови имају и васпитну улогу јер ученике подстичу да у школским ситуацијама буду оштроумни, сналажљиви и духовити. Свака досетка може допринети пријатнијој радној атмосфери, бољој сарадњи између ученика и наставника, а самим тим и већој ефикасности и бољим резултатима. Стрипови илуструју добру међупредметну корелацију (Српски језик и књижевност и Ликовна култура), јер комбинују текст и слику. Једном осмишљени, најуспешнији стрипови могу се користити и као наставно средство више пута.

Слика 1. Пример стрипа у настави морфологије и лексикологије (рад ученице Нађе Спасојевић који је 2006. године на Међународном фестивалу хумора у Лазаревцу освојио прво место)

Стрип (слика 1), којим је илустрована једна ситуација из школског живота, може бити погодан и у настави морфологије при усвајању прилога као врсте речи, али и погодна илустрација лексичког односа хомонимије (*прилог* – врста речи; *прилог* – додатак храни). Употребом лапсуса и досетке у настави језика градиво се учи или обнавља на занимљив начин, нарочито ако се успостави спрега знања из различитих предмета (Ликовне културе, Информатике и рачунарства и Српског језика и књижевности).

Мотивација ученика се повећава како самим учењем, откривањем, решавањем разних језичких проблема тако и избором илустрација које прате ученичку свакодневницу, тј. која су њима искуствено блиска.

5.2. Питања за утврђивање и проверу градива

Питања⁵ кроз која ће ученици научено градиво проверавати на непознатим, али њима занимљивим и блиским примерима одличан су начин да се активније укључе у њихово решавање. Нетипичним, разноврсним примерима избегава се униформност, а ученици се мисаоно ангажују у откривању и решавању датог проблема. Од ученика се очекује да трагају за одговорима уочавањем сличности и разлика међу појавама, повезивањем двеју или више појава, претходно наученог градива са ситуацијама из стварног живота и сопственим искуством, анализирањем и закључивањем. Најважније је то што

⁵ Наведена питања у овом делу рада публикована су у приручнику за наставнике Ломпар и др. (2017).

питања омогућавају да се овлада техникама логичког мишљења, продубљивања система знања и његове практичне примене.

Оваква питања делују и стимулативно – када ученици не знају одговор, они не одустају, већ се додатно ангажују да проблем реше. Тиме научено градиво показује и потврђује своју употребљивост и трајност, што појачава смисленост онога што се учи. Представићемо неколико примера који би се могли користити у морфологији и синтакси српског језика:

Прочитај следећи ученички лапсус и препознај грешку у њему.

Ученик првог разреда се пожалио: „Учитељице, Миодраже ми је узео оловку!”

- а) Употребљен је вокатив властите именице уместо номинатива.
- б) Употребљен је номинатив властите именице уместо вокатива.
- в) Употребљен је вокатив заједничке именице уместо номинатива.
- г) Употребљен је номинатив заједничке именице уместо вокатива.

(Ломпар и др. 2017: 24)

Пронађи тврдњу која важи за подвучене речи у датој шали.

Наставник: „Где живе алге?”

Ученик: „На дну река, језера.”

Наставник: „А мора?”

Ученик: „Не мора”.

- а) У истом су броју.
- б) Имају исти тип промене.
- в) Спадају у именске речи.
- г) Обе речи су променљиве.

(Ломпар и др. 2017: 32)

Који од придева у наставниковом питању гради компаратив наставком *-иш*?

Наставник: „Наведи суперлативе од придева леп, висок и паметан.”

Ученик: „Ух, па то сам ја!”

(Ломпар и др. 2017: 42)

Коју врсту зависних реченица запажаш и у наставниковом питању и у учениковој досетки?

Наставник: „Ако ти је лоше, Теодора, можеш да одеш кући”.

Један ученик добацује: „Ево, могу ја, ако она неће”.

(Ломпар и др. 2017: 109)

5.3. Дијаложке ситуације

Одређени лапсус или одређена досетка могу бити основа за писање шалеве дијаложке ситуације, а потом и за њену кратку драматизацију. Овакве хумористичке форме су добар начин указивања на типичне грешке и устаљене

лоше правописне навике писања и куцања. Занимљиве су, убедљиве и лако се памте. На основу њих могу се урадити и снимити и краћи видео-записи, који би се потом пуштали на часу ради подизања нивоа писмености и свести да се правописна правила морају свугде примењивати.

Борко шаље поруку: „Видимо се у Доњој белој реци.”

Филип: „Борко, наставник нам стално говори правописно правило да се свака реч вишечланог назива насељених места пише великим почетним словом.”

Борко: „Искрено, нисам приметио (*сад још кад би ме чуо*) и не звучи баш логично.”

Филип: „Зашто?”

Борко: „И мора, реке и језера су насељена места, у њима живе рибе, а то правило не важи. Не бих баш тврдио да је наставник у праву. Ту је правопис подбацио! Боркопис је закон.”

Драматизовањем концизних, занимљивих пошалица у дијалогској форми избегава се сувопарно истицање неког правописног огрешења (латиница без дијакритичких знакова или „ошишана латиница”, велико слово у географским називима, интерпункција). Узимањем једне свакодневне ситуације блиске ученицима и стављањем њихових вршњака у њу, као главних актера, ученици се подстичу на преиспитивање свог писаног начина изражавања. Дакле, овакви примери истовремено саветују, поучавају, забављају, и служе за успостављање одличне међуобласне корелације између језика и књижевности (посебно са карактеристикама драме као књижевног рода: дијалог, подела на лица, дидаскалије...), наставних и ваннаставних активности у оквиру Српског језика и књижевности (драмска секција), али и успешне међупредметне корелације између Српског језика и књижевности и Информатике и рачунарства (снимање, обрада и монтирање материјала). Дијалог за драматизацију може припремити наставник или може дати ученицима као задатак да их они напишу. Ова друга активност може се реализовати као рад у пару или групни облик рада.

Оваквим правописним вежбама негују се учење с разумевањем и практична примена правописних правила, развија се и подстиче критичко мишљење ученика, нарочито важно у данашње време, када се под утицајем медија – пре свега интернета – усваја непоштовање правописа и уопште став о безначајности језичке културе (Чорболоковић 2015). Употребом најчешћих правописних грешака у настави, указује се на неопходност развијања критичког односа према свему што је написано у јавном и медијском простору. На тај начин ученици почињу да преиспитују оно што читају, виде, не

третирају такве примере као ауторитет изнад *Правониса српскога језика* јер знају да су неправилни.

5.4. Припрема за писмени задатак

Током часа потребно је указати на стилске грешке: двосмисленост, безначајне појединости, непотребна понављања и сувишне речи, и то навођењем што више примера, међу којима врло функционални могу бити они које је сам наставник забележио:

Дошла је хладна јесен. Више не можемо да идемо на базен да се купамо, сада се купамо само у кади.

Кад су ми купили кућног љубимца, трчао је као нов.

Понекад када добијем јединицу из математике, почнем да плачем, али не сама, већ уз музику (Оно што ме чини срећним).

То је догађај који ћу памтити до краја живота, а можда и после (То се не заборавља).

Ученик: „Ја сам самокритична, нарочито према себи”.

Због великог броја неформалних речи, које постају део и ученичких писмених задатака (нпр. *супер, екстра, врх, зезати, смарати* и сл.), осмислити вежбу у којој ће ученици за сваку од њих тражити књижевни синоним.

Наставник пита једну ученицу, али она ћути.

Наставник: „Шта је било, Нађа?”

Ученица: „Забаговала сам се, наставниче!”

Наставник: „Пробај да се рестартујеш, па да наставимо да радимо!”

Ученик се изнервирао што је група до њега искористила његову идеју, па каже: „Наставниче, brate, краду нам fore!”

5.5. Гумачење непознатих речи

Један од циљева наставе књижевности јесте оспособљавање ученика за разумевање текстова из различитих културноисторијских периода. Да би се то постигло, најважније је растумачити речи које ученици не разумеју. Многе непознате речи ученици највероватније нису имали прилике да чују у свакодневном говору, па немају јасну представу шта означавају, или им пак

личе на неке познате (некад је и облик исти), али им је значење у датом контексту непознато због фигуративне употребе. То се нарочито односи на архаизме, историзме и турцизме у народној књижевности, посебно у епским народним песмама.

Наставник: „Речи ти нама, кад је Малом Радојици било најтеже, на којим мукама?”

Ученик: „Па кад су му побили сву децу, наставниче!”

Наставник: „Чек, чек, полако... Мали Радојица је имао децу!?”

Ученик: „Да, наставниче! Имао је двадесеторо деце!”

Наставник: „Мали Радојица тад није био ни ожењен, а камоли имао децу...

Где си ти то прочитао?”

Ученик: „Па, у песми, наставниче. Лепо пише.”

Наставник: „Где!?”

Ученик: „Па, ево овде, наставниче: 'Побише му двадесет клинаца'...”

Јасно је да је извор неспоразума и стварања комичне ситуације реч *клинац* због свог доминантног и раширеног фигуративног значења „дечак, малишан”. Примарно значење речи *клинац* је садашњим генерацијама непознато, па би се могло усвојити кроз следећа питања вишеструког избора:

Кад Мали Радојица каже: „Нека знадеш, Бећир-агинице, / да каква је мука од клинаца”, он говори о:

- а) деци;
- б) становницима града Клин;
- в) ексерима.

Када Мали Радојица из њедара потеже двадесет клинаца⁶, он

- а) на силу доводи двадесеторо деце;
- б) избавља двадесеторо деце;
- в) извлачи ексере из свог тела;
- г) извлачи двадесет ексера из кошуље.

Тражећи решење, ученици уче правилно разумевање значења речи у различитим контекстима, на различитим нивоима комуникације и тако богате свој речнички фонд.

Пошто ово нису усамљени случајеви, може се осмислити активност где би ученици за одређене најфреквентније архаичне речи које звуче попут речи које

---

⁶ У овом стиху се могу подвући речи *недра* и *клинци* и од ученика тражити навођење синонима.

су им данас познате (нпр. *неимар, бостан, када, руво, бабо, мејдан, муштулук, диван, преставити се, целивати, дувар, крчаг, механа, ашлук...*) наводили своје асоцијације (објашњавали, одгонетали њихово значење).

На основу одговора видело би се колико су били близу одређивању значења, а колико далеко од правог значења, да ли им је познато само основно значење вишезначних речи, а непознато неко секундарно или обрнуто. Наставник би на крају повезао, кориговао, а неке речи вероватно и објаснио. Најважније, могао би да пројектује и свој будући рад у тумачењу непознатих и мање познатих речи, јер се он засигурно разликује од генерације до генерације ученика (почев од инвентара непознатих речи до начина разумевања значења у контексту):

Наставник: „Шта је крчаг?“ Ученик: „То је мали миш.“

Наставник: „Ко је неимар?“ Ученик: „То је фудбалер, наставниче!“

5.6. Најава књижевног дела или пример за одређени књижевнотеоријски појам

Понекад анегдоте са часова (тематски везане за дело које ће се обрађивати или пак асоцирају на основни догађај у њему) могу бити подстицајне да ученици прочитају неко књижевно дело или буду концентрисанији приликом његове интерпретације.

Објашњавајући небеске прилике у песми *Почетак буне против дахија*, наставник помене стих „И гром загрми на Светога Саву“.

Један од ученика упита: „И шта је било са Светим Савом, да ли је преживео?“

Од бројних књижевнотеоријских појмова, стилске фигуре би се могле лепо објаснити и путем лапсуса и досетки:

а) метафора:

Наставник: „Када вам мајка каже *злато моје*, шта то значи?“

Ученик: „То значи да јој нешто треба.“

б) метонимија:

Наставник: „*Вук Караџић* је расписао конкурс [→ 1. *особа (реформатор) / 2. школа*]“.

Ученик: „Значи, још је жив“.

6. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Као што су наведени примери и показали, лапсуси и досетке могу се на два начина користити у настави: сами по себи као примери за уочавање или примену неке језичке појаве, илустрацију неког књижевнотеоријског појма, разјашњење значења неке архаичне речи или позајмљенице, мотивација за читање неког књижевног дела или као основа за писање одређене хумористичке дијалогске ситуације, лингвометодичког предлошка, подстицај за цртање стрипа или формулисање различитих типова питања. Примена је могућа у различитим деловима часа: у главном делу часа, али и у уводном и завршном делу, како при обради, тако и приликом утврђивања одређеног градива. Многи примери су погодни и за осмишљавање домаћих истраживачких и стваралачких задатака. Дакле, школски хумор се може сврсисходно употребити у настави као део дидактичког материјала за часове.

Дати предлози употребе хумора са ефикасном мотивационом и едукативном улогом могу послужити за побољшање садашњег наставног процеса. Прво, они се могу применити у истом или прилагођеном облику, или бити инспиративна основа за осмишљавање нових функционалних примера (примери добре праксе). Друго, могуће је осмислити и обуке (семинаре) на којима би се наставници оснажили, мотивисали и оспособили за коришћење хумора као наставне стратегије на часовима. Треће, стратегије коришћења хумора могу бити део стручне педагошке литературе коју би педагози могли детаљно обрадити у оквиру неког поглавља и са којима се могу упознати и студенти, посебно они са наставничких и учитељских факултета. Четврто, они могу послужити и као предлог за нека будућа истраживања која би се могла подробније бавити овом проблематиком.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић, Љ. (2008). *Проучавање хумористичне прозе*. Београд: Завод за уџбенике [Bajić, Lj. (2008). *Proučavanje humoristične proze*. Beograd: Zavod za udžbenike].
- Бугарски, Р. (1996). *Увод у општу лингвистику*. Београд: Чигоја, XX век [Bugarski, R. (1996). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja, XX vek].
- Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике [Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike].

- Ђорђевић, Р. (1979). *Тумачење синтаксичке двосмислености у енглеском језику*. Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета [Ђорђевић, Р. (1979). *Tumačenje sintaksičke dvosmislenosti u engleskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta].
- Ердељац, В. (2009). *Ментални лексикон, модели и чињенице*. Загреб: Ibis grafika [Erdeljac, V. (2009). *Mentalni leksikon, modeli i činjenice*. Zagreb: Ibis grafika].
- Ивић, М. (2006). О улози придевског атрибута у отклањању / успостављању двосмисла. *Језик о нама* (Београд: XX век): 43–47 [Ivić, М. (2006). О улози pridevskog atributa u otklanjanju / uspostavljanju dvosmisla. *Jezik o nama* (Beograd: XX vek): 43–47].
- Јањић, М. (2008). *Савремена настава говорне културе у основној школи*. Нови Сад: Змај [Janjić, М. (2008). *Savremena nastava govorne kulture u osnovnoj školi*. Novi Sad: Zmaj].
- Кликовац, Д. (2009). О употреби вицева у настави српског језика као матерњег. *Књижевност и језик* 56 (3/4): 297–310 [Klikovac, D. (2009). О upotrebi viceva u nastavi srpskog jezika kao maternjeg. *Književnost i jezik* 56 (3/4): 297–310].
- Кликовац, Д. (2010). *Српски језик за 8. разред основне школе*. Београд: Завод за уџбенике [Klikovac, D. (2010). *Srpski jezik za 8. razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike].
- Ковачевић, М. (1994). Дисамбигвација сатиризама с дилогијском структуром. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 37: 287–298 [Kovačević, М. (1994). Disambigvacija satirizama s dilogijskom strukturom. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 37: 287–298].
- Ковачевић, М. (2011). О неким разлозима бисемичности реченица у новинарском језику. *Језик, књижевност, комуникација: језичка истраживања: зборник радова*, ур. Б. Мишић Илић и В. Лопичић (Ниш: Филозофски факултет): 97–117 [Kovačević, М. (2011). О nekim razlozima bisemičnosti rečenica u novinarskom jeziku. *Jezik, književnost, komunikacija: jezička istraživanja: zbornik radova*, ur. B. Mišić Ilić i V. Lopičić (Niš: Filozofski fakultet): 97–117].
- Костић, А. (2004). Репрезентативност језичког корпуса и ментални лексикон, у *Говор и језик. Св. 1, Интердисциплинарна испитивања српског језика*, ур. С. Т. Јовичић, М. Совиљ (Београд: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора): 98–112 [Kostić, А. (2004). Reprezentativnost jezičkog korpusa i mentalni leksikon. *Govor i*

- jezik. Sv. 1, Interdisciplinarna ispitivanja srpskog jezika*, ur. S. T. Jovičić, M. Sovilj (Beograd: Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora): 98–112].
- Кристал, Д. (1999). *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*. Београд: Нолит [Kristal, D. (1999). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit].
- Ломпар, В. и др. (2017). *Квизови у настави српског језика и књижевности*. Београд: Klett. [Lompar, V. et al. (2017). *Kvizovi u nastavi srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Klett].
- Луковић, И. (2010). Хумор – нова димензија у грађењу средине подстицајне за учење. *Иновације у настави* 33 (3): 73–83 [Luković, I. (2010). Humor – nova dimenzija u građenju sredine podsticajne za učenje. *Inovacije u nastavi* 33 (3): 73–83].
- Николић, М. (2002). *Стилске вежбе*. Београд: Просветни преглед [Nikolić, M. (2002). *Stilske vežbe*. Beograd: Prosvetni pregled].
- Пипер, П. и др. (2005). *Асоцијативни речник српског језика*. Београд: Београдска књига [Piper, P. et al. (2005). *Asocijativni rečnik srpskog jezika*. Beograd: Beogradska knjiga].
- Поповић, Т. (2007). *Речник књижевних термина*. Београд: Logos Art [Popović, T. (2007). *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art].
- Поповић, Љ. (1978). О двозначним конструкцијама. *Наш језик*, н. с., 23 (3/4): 95–103 [Popović, Lj. (1978). O dvoznačnim konstrukcijama. *Naš jezik*, n. s., 23 (3/4): 95–103].
- Поповић, Љ. (2004). *Ред речи у реченици*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије [Popović, Lj. (2004). *Red reči u rečenici*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije].
- Продановић Станкић, Д. (2016). *Вербални хумор у енглеском и српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет [Prodanović Stankić, D. (2016). *Verbalni humor u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet].
- Продрому, Л., Кландфилд, Л. (2011). *Технике подучавања: решења, стратегије и предлози за успешније предаваче*. Београд: Klett [Prodromu, L., Klandfield, L. (2011). *Tehnike podučavanja: rešenja, strategije i predlozi za uspešnije predavače*. Beograd: Klett].
- Сузић, Н. (1998). *Како мотивисати ученике*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске [Suzić, N. (1998). *Kako*

motivisati učenike. Srpsko Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske].

- Чорболоковић, С. (2013). Бисемичност у школским лапсусима и досеткама. *Радови Филозофског факултета [у Источном Сарајеву (Пале)]* 15 (1): 397–408 [Čorboloković, S. (2013). Bisemičnost u školskim lapsusima i dosetkama. *Radovi Filozofskog fakulteta [u Istočnom Sarajevu (Pale)]*:15 (1): 397–408].
- Чорболоковић, С. (2015). Јавни натписи са грешкама у настави правописа у основној школи (од 5. до 8. разреда). *Имплементација иновација у образовању и васпитању – изазови и дилеме : зборник радова*, ур. Ј. Милинковић, Б. Требјешанин (Београд: Учитељски факултет): 457–471 [Čorboloković, S. (2015). Javni natpisi sa greškama u nastavi pravopisa u osnovnoj školi (od 5. do 8. razreda). *Implementacija inovacija u obrazovanju i vaspitanju – izazovi i dileme : zbornik radova*, ur. J. Milinković, B. Trebješanin (Beograd: Učiteljski fakultet): 457–471].
- Шипка, М. (2008). *Култура говора*. Нови Сад: Прометеј [Šipka, M. (2008). *Kultura govora*. Novi Sad: Prometej].

Saša S. Čorboloković
Singidunum University

USING LAPSES AND WITTY REMARKS IN TEACHING SERBIAN IN SENIOR GRADES OF ELEMENTARY SCHOOL

Summary

This paper addresses the usage of lapses and witty remarks in the teaching process intending to show when and how to integrate them in teaching Serbian to senior grades of elementary school. The paper aims to: differentiate between lapses and witty remarks; illustrate the main criteria for their selection; show some techniques which could lead to verbal humour; offer some suggestions regarding the effective usage of lapses and witty remarks in the classroom. While lapses represent occasional verbal flaws, witty remarks are consciously formulated answers. Humorous effect that such expressions may lead to usually stems from irregularities, lack of agreement or bisemy of language material. Any such material, should we want to use it in the classroom, should be modified so as to become contextualised, interesting, and applicable to the subject matter, as well as the group of students addressed. We can use lapses and witty remarks in several ways – to illustrate a new concept; independently to point to a phenomenon; to interpret the meaning of an archaic word or loanword; to motivate students to read; to inspire the writing of humorous dialogues, an introduction to a new methodological technique, a comic book or new types of assessment tasks. Elements of humour can be applied in any segment of the lesson – introductory, central and concluding, for different purposes, and in different types of lessons. Many examples are

also suitable for devising homework and creative tasks. School humour can be purposefully used in teaching as part of didactic material for classes.

Key words: verbal humour, lapse, witty remark, bisemy, teaching, Serbian.

Примљено: 22. 10. 2022.

Прихваћено: 25. 5. 2023.